

BUHAY QUA RANTING

Ronald Baytan

“It is a tragedy to be in the Philippines during a pandemic.” Ito ang sinabi ko sa aking sarili at sa mga kaibigan sa simula pa lamang ng quarantine.

Marso pa nu’n. Ngayon, September na. Bumulaga na si Jose Marie Chan. Ang mga Christmas carol umaalingawngaw na rin sa lugar namin. Halos araw-araw na nga. Pagkatapos ng Undas, pihadong full blast na ang pagtugtog ng Merry Christmas sa isang bansang wala namang maaasahan ngayong Pasko.

Pitong buwan na akong nakakulong sa bahay mula Marso. At dalawang beses lang akong lumabas ng bahay namin. Sandaling-sandali lang’yung mga iyon na para bang tumakas lang ako ng meeting para umihi o kumain ng mamon at nagmamadaling makabalik kasi baka may ma-miss akong importanteng announcement. Itinuring kong munting kaharian ang aking maliit na kuwarto, kahit na lalo akong napapraning dito sa aking pagkakulong dahil sa makukulit na ipis, daga, lamok, langgam, at kung ano-ano pang pestilence na may mga kaniya-kaniyang agenda at pakulo para lang mabuhay. Sa sobrang kabuangan ko, pinapangalanan ko nga ang ilan sa kanila (at kinakausap ko rin sina Kuan Yin at Happy Buddha paminsan-minsan).

’Yung ipis na uugod-ugod sa kuwarto na naaawa akong tapakan kasi nga naghihirap na siya, ang tawag ko Puts, short for Putol kasi kulang ang paa niya; paika-ika siyang gumagapang. ’Yung makukulit na bubuwit, may pangalan din. Pero di ko na isi-share ha. Feeling ko kasi every time I talk about them, they appear—at trauma ’yun. Aasa ka na Racumin ang best friend mo pero parang vitamins na lang yata ’yun ng ilan sa kanila, parang wa effect. Parang enjoy na enjoy sila sa

kanilang blue candies. Basta, enjoy ako ngayon na lie-low sila. 'Yung mga daddy long legs, Daddy lang tawag ko sa kanila. Generic, lahat daddy. Take note: Wala nang ibang Daddy sa buhay ko ha. 'Yung butiking cute kasi napakalinis at malusog, parang walang dumi at pinkish ang mga braso, Byuti ang pangalan niya, short for Byutiqi. Qi (or chi), pronounced with the "ch" sound, is of course a Chinese word associated with vitality or energy. Maliksi kasi siya. Ang bilis tumakbo, parang lagi siyang nakikipag-unahan kay Olympian sprinter Usain Bolt. Gusto ko nga siyang alagaan o kausapin palagi. *But this is not the season for affection, or vulnerability.* Hope ko lang sana healthy siya palagi at itaboy niya 'yung mga langaw at lamok na dumarami lalo't tag-ulan na ngayon. May obsession talaga ako sa mga pangalan at pag-pangalan sa mga hayop at mga bagay. 'Yung mga aso nga namin this season, puro Thai ang pangalan, base sa mga Thai personalities na sikat ngayon: Nonkul, Fahsai, Yaya, Nadech. Ang sabi nga nila: Ang abilidad pangalanan ang mga bagay-bagay ay isa sa mga pinakamahalagang kapangyarihan ng sangkatauhan sa mundong ito. Para sa akin, naming is possession. Para bang kapag pinangalanan ko ang isang bagay o nilalang, magiging akin siya. Kahit sandali lamang. At sa kalagayan kong ito, sa tingin ko lang naman, hangga't kaya kong magbigay ng pangalan sa kung ano-anong nilalang sa mundo, alam kong buhay pa ako.

Bakit nga ba ako nagkulong sa bahay? O, bakit nga ba gusto ko pang mabuhay kahit na announce ako nang announce kay Bessie John na malapit na akong matigok, kahit na sukang-suka na ako sa bansang ito?

Simple lang ang sagot: breadwinner ako. Kung magkasakit ako at matigok, sino ang magpapakain sa pamilya ko? Mapapakain ba ng gobyerno ang Mama ko? Wala naman siyang pension. Kaya, sige, trabaho muna. Kailangang mabuhay. Tiis ganda. So far, naging advantage sa akin ang work-from-home scheme sa pinagtatrabahuhan kong unibersidad. Lahat ng deliverables

nagagawa ko. Babad sa computer. May mga araw na toxic, lalo na kung may events. Pero 'pag lumubog na ang araw, fulfilled ako sa aking buhay bilang guro at administrador ng isang writing center. Kaysa magmukmok ako at mag-imagine ng kung ano-anong sakit, lulunurin ko na lang ang sarili ko sa trabaho.

Noong una nga, medyo nawindang ako kasi hindi naman ako sanay sa ganitong buhay. Di ako taong-bahay. Layas ako. Mall dito, mall diyan. Kahit nga sa Taft, 'pag stressed out ako sa work, kailangan kong dumalaw sa Watsons ng SM Department Store sa Harrison Plaza. Ngayon, ang buhay naging routine. Sa isang araw nakakailang metro ba ang nalalakad ko ngayon? Mula kuwarto hanggang sala, 8 meters. Mula sala at dining area hanggang kitchen, 6 meters. Mula kitchen hanggang banyo, 3 meters. Dyusko, kumusta naman ang muscle atrophy? At ang monotony? Pagkagising, breakfast. Balik-kuwarto, trabaho. Lunch, balik-trabaho. Meryenda, balik-trabaho, o tunganga. Dinner, tapos tunganga, internet, o work. At 'pag 9 p.m. na, sa huli, kain ulit ng prutas o cupcake. Ligo. Internet. Tulog. Kapag ginawa mo ito nang mahigit pitong buwan, matatawag pa bang buhay ito?

At may caveat pa: Walang exercise. Walang mobility. Ang resulta: neck at back pain.

May history ako ng spine problem. Suki ako sa rehab. Halos taontaon, nagpapa-therapy ako sa leeg, sa arms, at sa likod ko. Ngayong pandemic, sa kakaupo ko at kakaharap sa computer monitor, siyempre, umarangkada ulit ang muscular at spine problem ko.

Noong unang part ng lockdown, grabe ang sakit ng likod at leeg ko. Di ako makapunta sa rehab dahil takot na akong lumabas at nagsara rin 'yung suking rehab clinic ko. Ayaw ko rin naman du'n sa suki kong hospital kasi COVID-19 hospital siya. Tiniyaga ko ang home treatment. Mega stretching ako kahit nakaka-bore. Mega pahid ng mga gel sa leeg, batok, braso, at likod. 'Pag di na kinaya,

mega NSAIDs. Mega hot shower din palagi. At higit sa lahat, mega hot compress sa leeg at likod ko. Ito ang pinakakinaiinisan ko, kasi ang hirap dumapa sa kama na hindi naman naka-design tulad ng mga cot sa spa. Di ako sanay dumapa. Naiirita din ang leeg ko 'pag ganu'n. Magalaw din ako. Minsan na-a-out of place ang hot packs at hot compress machine ko. Pasakit. Ilang linggo kong ginawa ito. Sa awa ng Diyos, nalampasan ko rin ang mga araw na iyon. Humupa ang sakit. Ngayon, meron pa rin naman, at paminsan-minsan may pins and needles sa tuhod, pero di na tulad nang dati na dapat i-therapy. Umuubra na ngayon ang daily stretches. Salamat kay Uni(verse).

Sa bahay, I treat everyone like a COVID-19 suspect kaya mega distance ako sa mga tao sa amin—sa kapatid kong doktor at sa kasambahay naming mahilig magtambay sa tindahan ng hipag ko sa gate ng family compound namin. Hindi ako gaanong nagsasalita lalo na kung wala akong suot na mask. Para akong pipi na nagtuturo lang ng mga gamit kay Mama, o umuungol para mag-utos o sumagot sa kausap ko. Kung kaya ng sign language, sign language. Kung biglaan akong kakausapin ng Tita kong walang pasintabing bumubulaga sa bintana sa kitchen tuwing naghuhugas ako ng plato, ungol dito, ungol diyan, at ang mga mata kong may tanda ng pagkabuwisit kasi puwede naman akong tawagan sa Viber. Kung biglaan akong kakausapin ng kasambahay, lalayo ako at ilalagay ko sa aking bibig ang shirt ko (kung makapal ito) para wala akong droplets na kumalat. Malala talaga ang pagiging luka-luka ko. Mabuti na lang nakakasakay lang sina Mama at mga tao sa bahay.

Kapag alam kong dadaldal ako nang matagal kasi marami akong iutos sa mga tao sa bahay namin, magsusuot ako ng face mask. Favorite ko iyung face mask na ibinigay ni John. Iyon ang pinakanakakalokang design, fake Hello Kitty-ish na neon green on a black background. Di rin siya kakapalan. Pero, love ko siya. Dahil galing sa bessie kong hindi naman talaga importante (at araw-araw

ko siyang pinapaalalahanang hindi siya importante bilang kaibigan at manunulat para alam niya, hahaha). 'Pag ganitong pandemic, gusto kong hinahawakan o ginagamit ang mga bagay (tulad ng T-shirt, tuwalya, hankie, mask, at kung ano-ano pa) na galing sa mga mahal ko sa buhay. Pinapaalalahanan nila akong may saysay pa ang buhay na ito, na may meaningful connections pa sa buhay ko.

Naloloka sa akin ang best friend kong doktor kasi praning ako samantalang di naman daw ako lumalabas. Naku, mag-ti-300,000 na ang nahagip ng COVID, at wala namang nangyayari sa plano ng gobyerno (o may plano ba?), so paano ako hindi maloloka? At ang kapatid ko, doktor, at ang kasambahay, lumalabas ng bahay. Paano kung nagdadala pala sila ng virus sa bahay na di namin namamalayan?

Sanay akong maglakad. Kaya kong mag-ikot-ikot sa mall buong hapon na konti lang ang upo. Kadalasan, ang phone ko ay nag-nonotify na nakakailang KM na ako sa kakalakad. Nakakapag-relax ang utak ko kapag tumitingin ako ng shirts at toiletries na karamihan di ko naman kailangan o bibilhin. Ugali ko ring magbasa ng ingredients ng mga shampoo, soap bars, anti-bacterial body wash, facial cream, at kung ano-ano pa sa Watsons at Health & Beauty section ng Landmark. Dahil nga may katandaaan na ako at tamad mag-gym, dinaan ko na lang sa paglalakad ang ehersisyo ko. At ang simpleng kaligayahan kong iyan ay nawala ngayong kulong ako sa bahay.

Nakikita ko sa naaagnas naming bahay ang aking sarili. Parang unti-unting nabubulok at rumurupok ang aking katawan katulad ng walling sa kuwarto ko na numipis na dahil sa tagal ng panahon at sa paglamon ng mga anay nu'ng 2005. Parang napaka-crunchy ng kahoy sa side ng kuwarto ko. Kung maglalagay ako ng poster o pictures sa wall, dapat dahan-dahan kasi kung hindi, mabubutas ito. Naalala ko 'yung isang ex ko nu'ng unang dalaw niya sa bahay namin. Siyempre, landian at harutan. Sa sobrang excitement, nahawi ng braso ko

'yung dingding at nabutas ito. Hanggang ngayon, nandiyan pa ang butas, tanda ng kalikutan ko. Di kami nagkaintindihan matapos ang pagiging mag-jowa nang isang buwan. Naghiwalay kami. Nagkita kami ulit makaraan ng dalawang buwan. Nagpahiwatig siya. Mataas pride ko. Nakahanap siya ng iba. At makaraan ang isang dekada, na-miss ko siya at gusto ko sanang balikan iyung nakaraan namin. I-a-add ko na sana siya sa Facebook. Ngunit nu'ng mga panahong iyon, nag-aagaw buhay na pala siya. Malala ang diabetes niya. At lumisan siya. 'Yung butas sa aking dingding, 'yun ang natatanging regalo niya sa akin. Isang sandaling nagmarka sa aking pusong bato na hindi na umibig pang muli. Well, at least, di na kasing sidhi tulad ng dati, tulad nu'ng kami pa.

Araw-araw, may mga nararamdaman ako, o nai-imagine na karamdaman. Napa-praning ako na baka may kung anong sakit na ako. Hypertension, anemia, diabetes, cancer, worsening spine problem, COVID. Sabi ko nga sa kapatid ko, kailangan ko bang bumili ng portable ECG machine? Pinandilatan niya ako. Baka may heart problem na ako pero di ko namamalayan? What about endoscopy and colonoscopy? Siyempre, talak ako nang talak na gustong-gusto ko magpa-test pero ayaw na ayaw ko namang lumabas ng bahay. Hangga't maaari, hindi ako tatapak sa isang medical center. Maaagnas akong praning at di tutuntong sa hospital.

Kung dati, di ako mabubuhay nang walang moisturizer, sun block, day cream, eye cream, night cream, at serum, ngayon, wala na silang lahat sa aking kamalayan. Kahit nga may events ako, wala na akong ganang mag-ayos. Konting suklay lang ng buhok, okey na ako. Ni walang gel. Parang sumimple ang buhay ko. Pero ang ending, pumangit ako. Mukhang nalosyang. Na-Agnes of God.

Sabi nga ng isang bessie ko, bakit daw gusto kong maging Agnes at kitang-kita pa ng publiko? Choice ko 'yun. Ano pa ang silbi ng pagpapaganda kung crematorium lang naman ang pupuntahan nating lahat? Tumanda raw ako. At pumayat. Maraming nagsasabi.

Parang di ako makapinawala na darating ako sa puntong ang isasambit ko na lang sa mga ganung puna ay, “Care ko?”

Hindi na ako nakakakain tulad nang dati. Bago mag-COVID, mega lamon to death ako. Matakaw ako. Itanong mo pa sa isa ko pang bessie na si Neil. Gustong-gusto ko iyung feeling na malapit na akong malagutan ng hininga dahil sa dami ng isinaksak ko sa aking bibig. Yung halos mabulunan sa katakawan. Ngayon, breakfast, lunch, dinner, at dalawang meryenda na lang. At paki-note lang, ang meryenda ko saging o cupcake lang. Parang naglalaro ba ako ng deprivation? O gusto ko lang talagang maging Kate Moss ng sangkabaklaan ng Pilipinas? O gusto ko nang mangibang-buhay?

Di nakatulong na dalawang kaibigan ko ay nachugi this season. Iyung isa, hindi naman COVID. Pero, nakakalungkot pa rin. Kamakailan lang, nagtetest pa kami tungkol sa vaccine. Tapos, ilang linggo lang wala na siya! Nahihinga ko sa kanya ang mga sama ng loob ko sa buhay. Ang mga plano kong mag-travel nang mag-travel. Pag may mga mid-life questions ako, sinasabi ko sa kanya. Habulin siya ng sangkabaklaan. Maganda katawan. Athletic. Di tulad kong mahina at sakitin. Laking gulat ko, lumisan na siya. At ako, siguro dahil masamang damo, nabuhay. Ako pa na ilang pirma lang ng mga bulate, puwede nang mag-au revoir.

Iyung isa, manunulat, isa sa mga anak-anakan kong grad students (na naging faculty) na namukadkad ang writing career dahil sa MFA program at The Writer’s Bloc—tinext ko pa siya ng happy birthday. Tapos, makaraan ang halos dalawang linggo, kinumusta ko siya, walang reply. Yun pala, naka-ICU na siya nu’n. Ang bilis-bilis ng mga pangyayari. Sabi ko kay Lord, sana ako na lang ang nauna. Ako ang bitch, impakta, maldita, talakera. Pero nauna silang dalawa! Parehong busilak ang mga puso nila! Ang sama-sama ng loob ko. Bakit yung mga hayop na politiko hindi mamatay-matay? At sa kanilang biglaang pagpanaw, lalo pa akong napraning. Gusto kong

sumunod ngunit ayaw ko rin naman sa totoo lang dahil buhay pa si Mama.

Nadagdag sa mga best friends ko ang YouTube, Facebook, Twitter, at Spotify. Dahil hindi ako nanonood ng TV, ang balita nasasagap ko sa Twitter at Facebook. Tinitingnan ko lang ang stats ukol sa COVID, sa-sight ng mga topless chinky-eyed Chinese, Korean, Thai, at Japanese guys, manonood ng workout routines (na di ko ginagawa in real life), makikiusyoso sa Thai at Asian food pages. Kung minsan, may mga nakikita akong posts tungkol sa matatandang naghihirap sa ating bansa. 'Yung buong araw naghintay ng ayuda, halos mawalan na ng malay sa gutom dahil sa kahihintay, pero walang napala. Ayaw na ayaw kong magbasa ng mga post na ganoon dahil hindi ko kaya. Namimilipit ako sa galit sa Uniberso at sa gobyerno. Sa YouTube, nanonood ako ng local BL shows at Miss Universe clips. Dahil obsessed ako sa Thailand, pati Miss Universe Thailand contest, patol ako. Kahit wa ako comprehend sa wika nila. 'Pag gusto ko mag-relax, watch ako ng massage videos. Sa Spotify, makikinig ng '80s music. 'Yun at 'yun din lang ang ginagawa ko araw-araw.

Sinubukan ko ring maglaro ng games sa mobile phone ko. Kaya lang, nagsasawa ako agad. Ayaw ko nu'ng na-te-tense ako, like basketball shooting (na favorite ko pa naman sana) o 'yung mga mala-Atari na games, parang tataas lang ang blood pressure ko sa excitement, kaya pinag-uninstall ko silang lahat. Ngayon ang nagpapasaya na lang sa akin: poker at mahjong. Noong bata pa ako, naglalaro ako ng mahjong with my siblings. Gustong-gusto ko 'yung tunog ng tiles. At 'pag mas mahal ang mahjong set, mas maganda ang tunog. Na-realize ko sa aking pagtanda, di ko yata matatakan ang dugong sugarol na nananalaytay sa aking sistema. Iba ang tuwa ko 'pag naglalaro ako ng slot machine sa casino (na ginagawa ko lang once a year). Namana ko ito sa Papa ko at Ang Kong (Lolo) ko. Pero di tulad nila, may control naman ako 'no. 300 pesos lang

ang budget ko sa slot machine kahit ang yaman-yaman ko! Alam ko namang mali ang sugal. Kaya gagawin ko na lang siya sa Android phone ko. Poker na ang best friend ko ngayon. Sobrang seryoso nga ako pati chips inaalagaan ko, tinitipid ko, at mega guwardiya ako na para bang totoo sila. At least kahit sa virtual space lang, meron akong 180 million dollars!

Kaya lumalabo na rin yata ang aking mga mata. O baka diabetic na ako?

Na-mi-miss ko ang human best friends ko kahit lagi kong biro na hindi sila importante. Lahat sila magaganda at nagmamaganda. 'Yung isa, laging nakaprint ang mukha niya sa kanyang mga libro dahil napakaganda niyang sirena. Nakakaliwaliw siya sa mall kung minsan for coffee kahit may pandemic, di tulad ko. 'Yung isa, sleeveless kung sleevelessness ang drama sa lahat ng pictures kahit ano pa mang event or function. Parang nagkaubusan na ng T-shirt at polo sa mundong ibabaw. Masayang-masaya na nabawasan siya ng 30 to 40 lbs. dahil sa pag-g-gym. 'Yung isa, lahat ng pagkain may picture dahil talaga namang artsy siya at enjoy siyang magluto. At pagkatapos lumamon, magrereklamo na tumataba siya! 'Yung isa pa, naku, reyna ng NGO. Ang bansag sa kanya ng LGBTQIA+ community, Mother T, o Nanay T. Talagang silver foxy lady na siya. At may asim pa ang lola. May market. Habulin ang bakla. Ang biro ko nga palagi, magkano? Kasi masama ugali ko. Bakit dapat masaya ang isang bessie ko kung puwede namang hindi, at kung ang dami-daming bakla (at mga "bi") sa Pinas na puro single, lonely, at bitterness? Hindi naman fair 'yun! Char. 'Yung iba pang mga bessie ko, hindi naman sila gaanon ka-importante so huwag na pag-usapan, char ulit. May kanya-kanya kaming buhay, at kahit na gustong-gusto ko silang makita, hindi ko maaatim na baka magdala ako ng virus sa buhay nila kung meron man ako.

Gustong-gusto kong lumabas, ngunit takot na takot naman ako. Para bang lahat ng daraanan ko, may banta. At maski hangin sa labas

ng bahay, baka may dalang sakuna. Ni hindi ko nga trip buksan ang makina ng Wigo ko. Lalong-lalo na kung ito'y hinawakan o sinakyan ng iba. Parang ang dumi-dumi na niya at di ko kayang ma-expose ang sarili ko nang ganu'n.

Malalampasan ko nga ba ang COVID-19, o gaya ng iba riyon, magpi-farewell walk na rin ako? Buhay pa kaya ako by the time na mailimbag ang sanaysay na ito (kung maililimbag man)? O may ma-ko-cross out na naman sa aking long list of friends, not-so-good-friends, at enemies?

Sa sobrang kapraningan ko: lumabas na ako ng bahay halos dalawang linggo na ang nakakaraan. Napagod na ako sa kakaisip ng kung ano-ano kaya kahit di sang-ayon ang kapatid ko, naglakad ako patungo sa maliit na laboratory na medyo malapit-lapit lang sa bahay namin para sa fasting blood sugar, lipid profile, CBC with platelet, uric acid, at iba pang tests. Biniyayaan ako ng magandang panahon nu'ng umagang iyon. May mga tao sa labas ng lab pero sandali lang ang hinintay ko para sa extraction. Lakad ulit pauwi. Parang wala namang nagbago. Ang mga tao, maliban sa naka-mask sila, gano'n pa rin. 'Yung daloy ng mga sasakyan parang di nga nabawasan. Busy pa rin ang mga kalye sa lugar namin. May mga parte pa ring mabaho. May mga basura pa ring nakabuyangyang sa mga kanto. May pandemic man o wala, bulok pa rin ang syudad na ito.

May nagbago nga ba? O may nabago sa akin dahil lumabas ako ng bahay (at di ako excited ulitin iyon)? Walang nagbago. At walang magbabago kahit lumabas man ako ng bahay. Dahil sa totoo lang, di ko naman nakikitang magbabago pa ang sitwasyon natin ngayon sa Pilipinas. Praning man ako, gusto kong isipin na handa na akong harapin ang kung ano man ang dapat mangyari. Patay kung patay. Gusto ko pa sanang mabuhay at masabi sa susunod na henerasyon na, kahit na lugmok sa dusa't pighati ang bayan kong ito, at kahit gaano ka-depressing ang mga nangyayari sa bansa, naka-survive

ako. Pero, who cares naman di ba? No offense meant: iyung mga pumanaw bago mag-pandemic, in a way, sila 'yung mga suwerte dahil hindi nila kailangang danasin ang pandemyang ito, hindi nila kailangang ma-praning, hindi nila kailangang mamangha sa mga pangyayari sa loob at labas ng pathetic at hopeless na bansang ito.

Sa panahon ngayon, lagi ko hinahabilinan ng kung ano-ano sina John at Johann (isa pa sa mga bessie ko na anak-anakan ko rin). Kung mapaaga ako, lahat ng mga libro ko sa department, i-donate sa Library. Iyung mga _____, mapupunta kay _____. Pakitabi 'yung mga _____. Lagi kong ini-imagina na machuchugi ako on this so-and-so date. Ako mismo ang nagbigay ng expiration date sa sarili ko dahil praning ako na baka kung ano ang na-contract ko sa bahay namin. One time, binulyawan ako ni John: “Naku, Ateng, ang sabi mo, machuchugi ka noong September 18? Ano ang nangyari, buhay ka pa rin?” Ang sagot ko: “Di mo pa kasi hinanda 'yung kape at biscuits na espesyal! Wala kang budget!” Pero feeling ko ang totoong sagot: Masamang damo ako.

Ano ang laban ng COVID-19 sa mga impaktang kagaya ko? Ang pagiging masama—mukhang iyan, iyan ang gamot laban sa virus. Kaya siguro ang mga demonyong pulitiko ay patuloy na namamayagpag sa kanilang kasamaan at tuluyang itutulak ang bansang ito sa impiyerno.